tal que les gents qui, totes quaix, són ara *fredes* en la amor del dit senyor, hoÿnt d'ell coses altes e novelles se escalfen en la dita sua amor», *Vida de J. Christ* (*DBal.*); «l'Europa trontollà / — / y assaborint lo tebi recort de sos abrassos, / semblava viuda dir-li —Oh, Atlàntida, ahont ets? / Com solia, ahir vespre, m'endormisquí en tos brassos, / y avuy los meus no 't trovan, d'esgarrifansa *frets*!», *Atl.* I, 10*d*.

Forma general en tot el territori de la llengua, fins als Pirineus centrals: *aigua frẹ́da* Cardós (allí no usen *fresca* amb aquest sentit, 1934); a l'Alt Isàvena: *Cova d'esplúga frẹ́da* Merli (1957), *cau l'aigua mọl frẹ́da, un vent que sempre és frẹ́t*, Viles del Turbó (Cercuran, 1965), «istes sopes són *fredes*», Benasc (Ferraz, p. 63), més al Sud es diria, encara en pobles catalans fronterers, *fredo* i *fret* segons Griera (*Front. Cat.-Arag.*, p. 42). De tota manera la forma amb *é* continua tot al llarg de l'Alt Aragó: *Huande Freda* o *Frea* anoto a Aso de Sobremonte, *Fandi-frera* (< *-freda*, amb dilació) a Escartrilla (1966), Elcock a Yésero *Fan-freda* (*Top.*, 88*b*14), i MzPi (*l. c.*) assenyala *Fonte Freda* en un doc. de Sant Joan de la Penya de 1059.

Substantivat per a la temperatura freda o la sensació de fredor, apareix també des dels orígens: «per les partides de Maylorques --- metem --- guaytes --- de cent cavals armats; e era en aquel temps entre Nadal e Cap d'Any, e faÿa tan gran *fret* que --- tornaven-se'n a les tendes e a les barrraques, per lo *fret* que havien, e gitaven escoltes ---», Jaume I (*Cròn.*, Ag., 131); «eren en la entrada del hivern, que los *frets* e les plujes los començaven de enujar», JoMartorell (Ag. I, 325). També amb aquest valor és constant fins a l'extrem NO.: «fa un *frẹ́t* molt fort», «tinc grifos de *frẹ́t*» (cf. *ESGARRIFAR*) a Cardós i Vall Ferrera [1932-4]: «tingo *frẹ́t*» a la Pobla de Roda (1957), «isto hivert hem teníu molto *fret*», Benasc (Ferraz, 64).

Amb aquesta acc. és masculí pertot, incloent-hi els Pirineus centrals, però femení a les diòcesis de Girona i Elna (Blanes, Girona, Empordà, Ross., etc.). Des d'allí això s'estén cap al Nord per terra occitana, on no és gascó ni general en llgd. ni prov., però sí del llgd. coster, crec que el rodanès (*TdF* en dóna més frases que del masculí), i des del Delfinat sembla estendre's fins al Carcí i l'alt i baix Llemosí; altrament sembla ser bastant general en frprov. (Bugey, Su. Fr.); i es troba encara, ací i allà, en parlars de Borgonya, centre, fr. occid., alt-bretó i normand. El factor principal del canvi és la influència del contraposat *calor* (fins en frprov., on diuen *la chaud*, barrejant-se amb l'ús francès), però hi degué contribuir l'existència d'abstractes de sentit semblant com *la set*, *la fam* (o *la gana*); com es veu també pel canvi paral·lel que s'ha produït en *son*, quan significa 'ganes de dormir'.[1]

En llatí FRĪGĬDUS tenia ī tònica, com a derivat que era del verb *frīgēre* 'tenir fred'; almenys pel que fa a la ĭ, aquesta és la forma que s'ha perpetuat fins avui en castellà i port. *frio*, amb normal evolució fonètica (també és probable que, almenys el castellà, parteixi d'una base proparoxítona, veg. *DCEC*); però les altres llengües romàniques tenen una forma única i bàsicament diferent de la clàssica: it. *freddo*, sard *frittu*, trom. *fre(i)d*, fr. *froid*, oc. *frẹit/frẹ́ğ* (fins al gascó *herẹt*, *-ẹdo*), cat. *fred*, *freda*. Aquestes formes suposen, per una banda, que la -D- estava recolzada, ja en llatí vulgar, en contacte amb la -D-, com es veu clar per la *-dd-* italiana, la *-d-* conservada del francès o el català, etc. De fet, ja l'*Appendix Probi* ens dóna fe de l'existència d'aquesta forma en llatí vulgar, en amonestar que es digui «*frigida* non *fricda*»; una forma *fridus* apareix també en inscripcions pompeianes;[2] vegeu MLeumann-FStolz, *Lat. Laut- u. F-lehre*, 1926, 153.

Contracció que pot explicar-se simplement com a provocada pel triomf de *caldus* sobre *calidus*. De més a més, però, totes aquestes formes romàniques suposen una quantitat FRĪGĬDUS amb I abreujada, canvi sobre l'essència del qual no s'ha arribat a una explicació definitiva. Que es degui merament a una abreviació compensatòria de la posició en síllaba tancada, es podria ben suggerir. Però en general s'ha cregut que l'abreujament, essent tan generalitzat, degué produir-se ja abans d'aquesta contracció; i l'explicació que sol donar-se és que el mot s'emmotllà sobre RĪGĬDUS, que s'hi relacionava sobretot pel fet que la rigidesa era sovint causada pel fred; altres lingüistes, però, no hi creuen.[3]

I el que més indueix a no acceptar-ho és l'observació, feta per Rohlfs i Lausberg, i molt ampliada per mi mateix en *TopHesp.* II, 36-8, que un abreujament paral·lel s'ha produït en un nombre considerable, quasi una vintena, de mots d'estructura semblant, tots trisíllabs proparoxítons; en molts d'ells es tracta només de formes dialectals d'Itàlia sobretot, i d'alguna altra llengua romànica, però en uns quants té una vasta extensió: *pūmicem* > *pŭmicem* (fr. *ponce*, cast. *pómez*, etc.), LŪRĬDUS > *llord*, TŪFERA > *tòfera* (> *TÒFONA*), JŪNĬCEM > *JÒNEGA/JÒNEC*, etc. (veg. la llista allí). Altrament és un fenomen que està documentat ja en llatí clàssic, en combinacions de fonètica sintàctica: *sī quĭdem* > *sĭquĭdem*, i així mateix *tŭquĭdem*, *mĕquĭdem*, etc.; i que els gramàtics llatins ja havien observat, donant-li més d'un cop el nom de «brevis brevians» (vegeu Lindsay-Nohl, *Die lat. Sprache*, p. 250). Crec, en efecte, que es tracta sobretot d'això.

DERIV.: *Fredassa. Fredejar. Fredolic, fredeluc, fredolec*, per al qui se sent massa del fred, i d'altres, s'han fet concurrència. El primer, que és avui el del català central, és l'únic conegut d'abans del segle passat («*fredulich*: qui no pot sufrir lo fret: frigus minime patiens», Lacav.), i Lab. 1839 hi afegeix +*fredurós* i *fredulós* com antics: aquell fa creure que tots deriven de *fredura* (o en part de *fredor*), amb dissimilació *r-r* > *l-r*;[4] verament *fredura* és molt antic, i ja clàssic (*freidura*, *frejura*) en els trobadors (Raimbaut d'Aurenga, fi S. XII, etc.).[5]

Fredolic és el que té més gran extensió en el Principat (Cardós i Vall Ferrera, 1933-4), i almenys com a nom dels bolets, endins del Penedès (St. Martí Sarroca, 1955); «un sol tan amanyagador que 'ls *fredolics* deixavan la capa al penja-robes», EmVilanova (*Esc. Barcelonines*, 71); *fredorós* en l'*Atl. Fredeluc*, *-uga*, és